Nationalekonomiska Föreningen FÖRHANDLINGAR 1991-01-16

Sammanfattade och redigerade av civ ek JONAS NIEMEYER och ekon dr STEFAN LUNDGREN.

Ordförande: fil dr **Nils Lundgren.**
Inledare: finansminister **Allan Larsson,** docent **Villy Bergström** och docent **Hans Tson Söderström.**
Övriga debattdeltagare: **Rolf Englund, Lars Jonung** och **Kerstin Hessius.**

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Nils Lundgren:

Jag vill hälsa alla medlemmar välkomna till denna sammankomst ägnad åt finansplanen och den ekonomiska politiken. I år, liksom tidigare år börjar vi med några kommentarer till finansplanen och den ekonomiska politiken innan vi släpper in finansministern. Årets två kommentatorer är docent Villy Bergström från Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (FIEF), och docent Hans Tson Söderström, VD för Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS). Efter dem kommer finansminister Allan Larsson in och försvarar sitt fögderi och svarar på frågan om den framförda kritiken har varit orättmätig. Därefter får kommentatorerna mycket kort återkomma innan debatten släpps fri.

Villy Bergström:

Jag tror att man får gå tillbaka mycket långt i tiden för att hitta en period då ekonomisk forskning och ekonomisk teori så direkt har påverkat uppläggningen av den ekonomiska politiken som under 1980-talet.

1980-talet kan i detta avseende jämföras med perioden omkring 1930 då socialdemokratin med stöd av Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Erik Lindahl m fl utvecklade grunderna för den aktiva stabiliseringspolitiken och också började genomföra den. Under 1980-talets andra hälft har vi upplevt det rakt motsatta, den successiva nedmonteringen och det successiva övergivandet av 1930-talets keynesianska politik.

Omläggningen av den ekonomiska politiken

1982 års devalvering var förmodligen det sista stora försöket i den gamla interventionistiska andan, att genom en aggressiv undervärdering av kronan, ungefär som 1931 och 1949, blåsa liv i en stagnerande industri och dra i gång den ekonomiska tillväxten. Tyvärr blev det ingen aktiv eftervård, d v s en åtstramning i den skyddade sektorn, vare sig privat eller offentlig. En åtstramning hade behövts efter devalveringen för att lösgöra produktionsresurser – arbetskraft och kapital – för expansion i industrin. I stället utvecklades

en successiv överhettning efter 1985 vilken kulminerade i fjol och vilken hindrade industrins expansion. Vi var nere i en arbetslöshet på 1,3 procent och det är orimligt som ett genomsnitt.

Redan i kompletteringspropositionen 1983 och i 1984 års finansplan började man visserligen spåra den nya makro-teorins intrång i Finansdepartementets tänkande. Då lanserade regeringen *normer* för inflationstakten, 4 procent 1983 och 3 procent för 1984. Det var dock normer i en mycket ytlig mening, inte en normbaserad politik som skulle ha inneburit stranga regler för vad regeringen *inte* skulle få göra i framtiden. Utfallet blev också uppåt dubbla inflationstakten.

En första sådan teoretiskt grundad norm var beslutet 1985 att *staten inte själv skulle låna i utlandet.* För de framtida bytesbalansunderskottens finansiering skulle räntan i Sverige få lov att hållas på en så hög nivå att den privata sektorn fann det vårt, trots risken för en devalvering, att låna upp i utlandet och låna ut till staten. Härigenom skulle skuldsatta svenska hushåll och investerande svenska företag plågas så mycket att en tillnyktring skulle framtvingas främst på arbetsmarknaden. Det skulle skapas ett krismedvetande. Lönebildningen skulle därigenom resultera i en lägre kostnadsutveckling och inflationstrycket lätta.

Inflytandet från SNS Konjunkturråd

Den ekonomgrupp som mer än andra stått för populariseringen av den nya teorin för ekonomisk politik är SNS s k Konjunkturråd, lett sedan 1985 av Hans Tson Söderstrom. Han är verkligen att gratulera, ty hans grupp, samlad i Konjunkturrådet, har varit märkvärdigt framgångsrik när det galler att få sina rekommendationer omsatta i praktisk politik. I bland har jag haft intrycket att man i Finansdepartementet sida för sida och förslag for förslag har skrivit av de senaste rapporterna från SNS Konjunkturråd.

Redan i Söderströms första rapport från 1985 förebådas den omläggning av politiken som i princip fullbordas med årets budget. Där lanserades en icke-ackommoderande ekonomisk politik baserad på normer. Man krävde en fast växelkurs, avregleringar av kreditmarknaderna, fria kapitalrörelser och en skattereform som avskaffar huvuddelen av de inkomstutjämnande inslagen i beskattningen.

Den föreslagna politikens huvudinslag var att sätta målet med *prisstabilisering* före målet med den fulla sysselsättningen. Man skulle inte ens sätta upp full sysselsättning som ett mål för den ekonomiska politiken, trots att det hade varit det viktigaste målet ända sedan 1933. I de följande rapporterna elaborerades vart och ett av de förslag som togs upp i den första rapporten 1985 samt en rad andra förslag. Därefter har vi successivt fått se dessa förslag fastlagda som regeringens ekonomiska politik.

1986 koncentrerades SNS-rapporten på avregleringar och krav på en ny skattereform. Regeringen har i stora drag genomfört vad som krävdes – avregleringen av kreditmarknaderna och avskaffandet av valutaregleringen – eller håller på att genomföra dessa förslag. Jordbruksregleringen håller på att tas bort, bostadsmarknaden avregleras och tekoindustrin är i stora drag redan avreglerad.

1988 koncentrerades rapporten på en analys av skattesystemet. De inslag av inkomstutjämning som fanns i det gamla systemet förkastades. Det skattesystem som vi nu har sedan den 1 januari har en inkomstbeskattning med mycket måttliga inslag av ekonomisk utjamning.

I 1988 års rapport diskuterades aven överhettningen i ekonomin, men rådet ansåg att det var viktigt att hålla fast vid en stabil normbaserad politik. Diskretionära ingrepp for att motverka overhettningen avvisades. Kanske är detta det mest fatala råd som regeringen har foljt på senare tid. Regeringen lat overhett-

ningen fortgå. Det kanske kan förklaras med den svaga stallningen i riksdagen och motståndet från LO, men regeringen hade även intellektuellt stöd från SNS. I dag lever vi med sviterna av detta fatala misstag att inte i tid bromsa efter expansionen.

1989 var huvudtesen att Sverige borde bli medlem i EG. Det som förvånade mig nar jag läste 1989 års rapport var att neutralitetsfrågan över huvud taget inte nämndes. Regeringen annonserade sin avsikt att ta in Sverige i EG som ett svar på att räntan for upp tre procent under den s k oktoberkrisen förra året. Debatten uteblev i stort sett, både inom regeringspartiet och i samhället i övrigt, trots att det kanske var det viktigaste beslut en svensk regering har tagit under detta sekel. Här kan man verkligen tala om långsiktiga verkningar av kortsiktig stabiliseringspolitik.

I 1990 års SNS-rapport diskuterades socialförsäkringssystemen. Arbetsgivarinträde krävdes för sjukförsäkringen och man föreslog höjda avgifter i arbetslöshetsförsäkringen. Båda åtgärderna är nu på gång.

SNS Konjunkturråd har även krävt en rad andra förändringar, som regeringen senare har genomfört eller tänker genomföra, t ex en självständigare riksbank som blir mer frikopplad än nu från den politiska majoriteten och en större spridning i löneinkomsterna. Vi har även sett hur chefslönerna har farit ivag, speciellt på den statliga sidan.

Konjunkturrådet har drivit sina frågor med kraft och uthållighet. Ser man till regeringens ekonomiska politik, har framgången också varit nästan fullständig. Jag vill med detta inte säga att allt det som har gjorts har varit felaktigt. Intrycket är dock att vi har en regering utan egen linje som bit för bit har monterat ned sin egen ekonomisk-politiska apparat utan att självständigt komma med något nytt.

Årets finansplan

Regeringens politik i 1991 års finansplan är litet svårtolkad. Det finns två ekonomisk-politiska dokument från i höstas, nämligen propositionen med anledning av Långtidsutredningen och skrivelsen i samband med oktoberkrisen. Båda dokumenten tonar ned den fulla sysselsättningen som mål för den ekonomiska politiken genom att låta inflationsbekämpningen vara överordnad varnet om sysselsättningen. Årets finansplan ger olika signaler. Full sysselsättning nämns först i den traditionella uppräkningen av målen för den ekonomiska politiken på sidan tre. Vänder man på bladet, står det på sidan fyra att inriktningen måste vara att varaktigt få ned inflationstakten: *"Denna uppgift måste överordnas andra ambitioner och krav"*. Jag återkommer mer i detalj till denna fråga nedan.

Den svenska ekonomin idag

Låt mig först slå fast vissa fakta om läget i den svenska ekonomin idag:

1) Det pågår en internationell konjunkturförsvagning.
2) Vi har stigande kostnader i Sverige vilket förstärker lågkonjunkturen här, genom förlorad konkurrenskraft.
3) Kriserna i finansbolagen och i bankväsendet medför en stark kreditåtstramning, vilket antagligen spelar en stor roll i den svenska konjunkturförsämringen.
4) Viktiga svenska branscher har försvagats särskilt starkt internationellt sett. Det gäller massa- och pappersindustrin, bilindustrin, järn- och stålindustrin m fl.
5) Viktiga svenska exportmarknader är drabbade av försvagning, nämligen USA, Storbritannien och Finland.

Sammanfattningsvis är det en mycket bred och mycket snabb konjunkturförsämring inom industrin. Även byggnads-

verksamheten försvagas. I detta läge stramar regeringen åt i de offentliga utgifterna och bemodar sig om en balanserad statsbudget. Regeringens åtgärder på det offentliga området är strukturellt motiverade. Dessa skulle dock ha genomförts i mitten på 1980- talet och inte nu när vi är på väg in i den djupaste lågkonjunkturen på många år.

Såvitt jag förstår förklaras det omöjliga i att bedriva en traditionell stabiliseringspolitik i dagens läge av den successiva avregleringen av kapitaltransaktionerna över landets gränser och av det, efter en serie liberaliseringar, definitiva borttagandet av valutaregleringen sommaren 1989. Det är detta i kombination *med underlåtenheterna i stabiliseringspolitiken från 1985 och därefter*, som förklarar den begynnande krisen 1991.

Frågan är nu om regeringen har gett upp och övergivit den fulla sysselsättningens politik. Jag vill inte vara kategorisk, men det är inget tvivel om att det är frågan om en omsvängning, även om vissa fakta talar emot. Jag tänker då på frisläppandet av investeringsfonderna och satsningen på infrastrukturella investeringar. Det måste rimligen vara rätt i dagens läge att tidigarelägga investeringar på detta område. Det är frågan om ca 25 miljarder kronor.

Det som tydligast pekar på en viss omläggning av politiken är behandlingen av Allan Larssons gamla fögderi, nämligen arbetsmarknadspolitiken. Genom arbetsmarknadspolitikens nya uppläggning framgår omprioriteringarna:

1) Arbetsförmedlingen förstärks med ca 100 miljoner. Det är frågan om ett tillskott på ungefär 400 tjänster. Det är viktigt för rörligheten på arbetsmarknaden och för att förkorta arbetslöshetstiderna.
2) Beredskapsarbetena är nu på en rekordlåg nivå, ca 8000 platser. Detta beror på det mycket goda arbetsmarknadspolitiska utgångsläget. Volymen ska dock bantas ned till 5000 platser. Eftersom förtidspensionering inte längre ska användas av arbetsmarknadspolitiska skäl, skall de människor som tidigare förtidspensionerades av arbetsmarknadspolitiska skäl nu erbjudas beredskapsarbeten. Det betyder att det blir mycket litet utrymme kvar för andra att få ett beredskapsarbete.
3) Följdriktigt ökar anslagen till arbetslöshetsförsäkringen från sex miljarder till över elva miljarder. Såvitt jag förstår är detta en omläggning i förhållande till Allan Larssons tid som AMS-chef då han kraftfullt hävdade arbetslinjen.

Arbetsmarknadsutbildningen i olika former är regeringens viktigaste försvarslinje mot arbetslösheten. Det är inget fel i det, men intrycket blir att det är en ny linje i stabiliseringspolitiken. Regeringen tycks nu ha gett upp försöken att kombinera inflationsbekämpningen med målet om den fulla sysselsättningen. Man kommer nu att tillåta den öppna arbetslösheten att stiga. På något annat sätt kan jag inte tolka dessa uppgifter.

Studerar man de åtgärder som har vidtagits sedan 1982 och som jag inledningsvis räknade upp, får man intrycket av att det pågår en nedmontering av "den svenska modellen". Jag skulle vilja återknyta till 1933 års debatt, då det var så fullt i denna sal att en av huvudtalarna, SAFs Gustaf Söderlund, inte lyckades komma in medan Ernst Wigforss höll sitt inledningsanförande. Då gällde debatten en ny inriktning av den ekonomiska politiken, en omläggning där statens budget aktivt skulle användas i motkonjunkturellt syfte och regeringen tog på sig ett ansvar för den fulla sysselsättningen.

Jag har en känsla av att dagens debatt egentligen kanske är lika viktig och att vi står inför en lika stor omläggning. Det är litet svårt att i dagens läge uppbringa någon dramatik i den ekonomiska politiken.

Dramatiken kanske vi känner av andra skäl. Det ar dock mycket möjligt att omläggningen av politiken i år faktiskt innebär att vi sätter det bortre parentestecknet för det som startade 1933.

Det verkar inte som om regeringen har någon egen uppläggning av sin politik. Internationaliseringen, oppositionen och ledande nationalekonomer har utövat ett övermäktigt inflytande, så att den fulla sysselsättningen inte längre är det viktigaste målet för den ekonomiska politiken. Jag bedömer att den öppna arbetslösheten kommer att tillåtas stiga som ett led i inflationsbekämpningen.

Även om Allan Larssons omsvängning i fråga om arbetsmarknadspolitiken, efter jobbytet, är både märklig och utifrån mina värderingar beklagansvärd, är detta inte ett verk av Allan Larsson. Han har ärvt ett fögderi och denna utveckling har varit på gång under en längre tid. Konsekvensen tror jag blir att vi får större inkomstklyftor och jag är rädd att vi kommer att få permanent högre arbetslöshet i framtiden.

Slutligen vill jag poängtera att årets finansplan är föredömligt fri från publikfrieri, jippon och andra förslag som ser ut som en åtgärd utan att egentligen vara det. Det finns inga temporära prisstopp, inga övervinstskatter med avdragsrätt som egentligen är effektiva skattesänkningar. Det är raka rör i en ärlig budget som talar om precis vad det är frågan om.

Hans Tson Söderstrom:

Jag delar Villy Bergströms uppfattning att årets finansplan på sitt sätt är ett epokgörande dokument. Ett ekonomisk-politiskt modellskifte är på väg i Sverige. Det är slut på den inflationistiska ackommodationspolitiken. Om detta även innebär slutet på den s k svenska modellen är en helt annan fråga. För många av oss innebär omläggningen i stället en återgång till den svenska modell som rådde under 1950- och 1960-talen, då vi hade en fast växelkursregim, hårda normer för prisstabilisering och en offentlig sektor av betydligt mindre format än idag. Denna modell tog slut efter åtstramningspolitiken, det s k idiotstoppet, 1970-1971. Det var sista gången som det bedrevs en hårdvalutapolitik i Sverige.

Det är två viktiga förändringar som markeras i denna finansplan. Det står mycket tydligt i årets finansplan att varaktig full sysselsättning förutsätter att kostnaderna inte stiger snabbare i Sverige än i omvärlden. Detta betyder i klartext att man har gått över från en sysselsättningsnorm till en prisstabiliseringsnorm för den ekonomiska politiken. Sysselsättningsmålet underordnas prisstabiliseringsmålet, inte därför att sysselsättningsmålet är mindre viktigt, utan därför att låg inflation är en förutsättning för full sysselsättning på längre sikt. Detta är naturligtvis ljuv musik i öronen på oss som har talat om detta i många år.

Den andra viktiga förändringen jämfört med tidigare är att man har vidtagit eller håller på att vidta en mängd åtgärder som är ägnade att förstärka trovärdigheten i prisstabiliseringspolitiken. Det gäller ansökan till EG och EMS (även om jag håller med Villy Bergström om att det inte precis är med dessa argument man ska vidta denna typ av fundamentala åtgärder). Det gäller arbetet med att få en mer självständig ställning för Riksbanken. Det gäller en stramare finanspolitik även i ett läge där konjunkturen håller på att vika. På alla dessa punkter tycker jag att denna finansplan är en utomordentligt tilltalande läsning.

Kritik mot finansplanen

Min huvudkritik mot årets finansplan är att den, enligt min uppfattning, mycket kraftigt underskattar de svårigheter som vi nu har framför oss. På s 35 i finansplanen står följande att läsa: "Under loppet av 1991 bör vändpunkten kunna nås, när tillväxten på nytt börjar ta fart. 1992 bör bli ett år av återhämtning." Även om det är valår i år menar jag att det är lättsin-

Figur 1 **Relativ lönekostnad per producerad enhet i industrin 1970–99, faktisk utveckling och två tänkta utvecklingsvägar, Sverige jämfört med 14 industriländer, svenska kronor. Index 1973 = 100.**

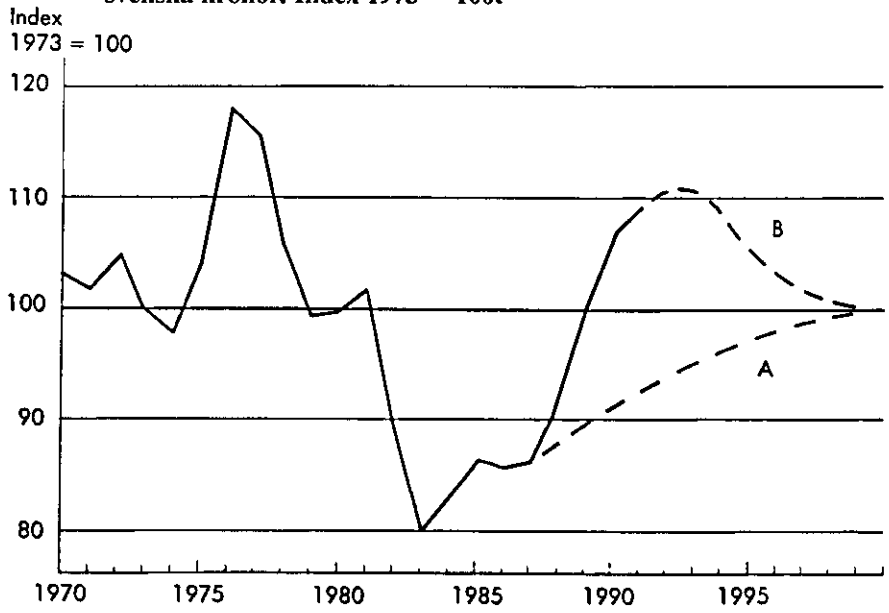

Anm: Prognos för 1990 och 1991.
Källa: Handelsbanken.

nigt, ja rent av ansvarslost, att mot bakgrund av denna fundamentala politikomläggning framställa problemen som så enkelt överkomna. Förutsättningarna att lyckas med denna politik är helt beroende av att man målar upp en realistisk bild av svårigheternas storlek och karaktär.

Vi är nu på väg in i en allvarlig kostnadskris. *Figur 1* visar de svenska lönekostnaderna per producerad enhet i förhållande till våra viktigaste konkurrentländer från 1970, ett år med någorlunda balans, fram till sekelskiftet. Den heldragna kurvan visar den faktiska utvecklingen, och de streckade delarna visar två tänkta förlopp. Konjunkturrådet förespråkade under perioden mellan 1985 och 1987, att regeringen skulle bedriva en stramare finanspolitik, att man skulle vidta ett antal trovärdighetsfrämjande åtgärder, att man skulle genomföra ett antal reformer inom lönebildningen, m m. Man skulle sätta in hela det åtgärdsprogram som regeringen först nu håller på med. Tanken var då att man skulle få ett förlopp enligt alternativ A i *Figur 1*, dvs en gradvis uppbromsning av lönekostnadsökningarna och under fortsatt bevarad svensk konkurrenskraft skulle man gradvis närma sig någon form av balansnivå (som här har antagits till index 100).

Nu sattes alla dessa åtgärder in alldeles för sent, vilket Villy Bergström också påpekade. I stället fick vi en överhettad arbetsmarknad och en accelererande kostnadsutveckling som framgår av den heldragna linjen. I dagens läge har vi inte bara förbrukat hela det kostnadsförsprång som vi fick genom devalveringarna 1981 och 1982. Vårt kostnadsläge har därutöver hamnat närmare tio procent *över* nivån före devalveringarna 1981-82.

Jag delar finansplanens uppfattning att det i nuvarande läge endast finns en väg att gå, nämligen att göra en konsekvent satsning på en normbaserad prisstabiliseringspolitik och att genomfora ett antal reformer för att få bättre fungerande

Figur 2 **Arbetslösheten i Sverige och OECD 1965–92, procent.**

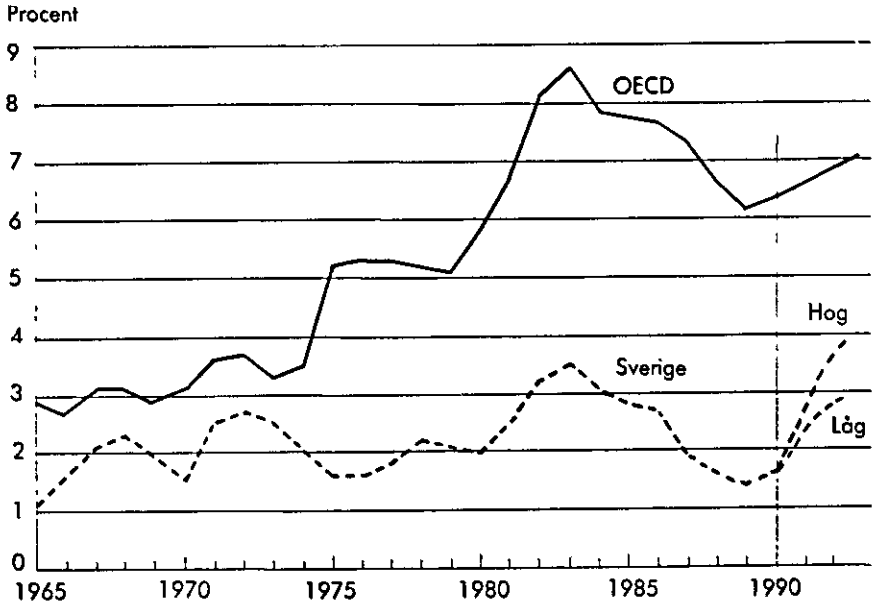

Anm: Ändrad definition i Sverige från och med 1987. Prognos for 1990–92.
Källa: OECD.

marknader. Detta kan leda till forlopp B i *Figur 1*. Det gäller att först bromsa kostnadsutvecklingen så att konkurrenskraften slutar att försämras. Därefter måste vi etablera en med omvärlden jämförbar kostnadsutveckling. Det räcker dock inte. Sedan måste vi under en följd av år ligga på en *lägre* kostnadsutvecklingstakt än omvärlden. Det handlar då om lönekostnadsökningar ett bra stycke under fem procent under flera år framöver. Något liknande har under efterkrigstiden aldrig genomförts i Sverige. De kostnadssänkningar som tidigare intraffade, genomfördes ju genom devalveringar. Det närmaste vi tidigare har varit en icke-ackommodationspolitik, var idiotstoppet 1970-1971, som väckte ett stort politiskt rabalder.

Det är ytterst osannolikt, menar jag, att vi nu på *ett* år skulle lyckas med att knäcka de inflationsförväntningar som har byggts in i den svenska ekonomin under decennier. Inget annat land har lyckats med det. Den sannolika omfattningen och tidsutdräkten av anpassningsperioden är kurva B i *Figur 1*, vilken sträcker sig fram till sekelskiftet, även om man kanske kan hoppas på en någorlunda kostnadsbalans redan i mitten av 90-talet. En återhämtning 1992 ter sig dock som rena fantasier.

I denna process måste man räkna med att den öppna arbetslösheten kommer att stiga. *Figur 2* visar den öppna arbetslösheten i Sverige respektive OECD-området från 1965 till 1990, med finansplanens två alternativ – ett låglönealternativ och ett höglönealternativ. I höglönealternativet försämras kostnaderna snabbare och därför stiger arbetslösheten. Det högsta arbetslöshetstal som överhuvudtaget förekommer i finansplanen och i den preliminära nationalbudgeten är 3,4 procent och då i detta högkostnadsalternativ.

Man kan naturligtvis *hoppas* att arbetslosheten inte kommer att överstiga den nivån men vi ger oss nu ut i det okända. Vi vet inte hur arbetsmarknaden fungerar med den politik som vi kommer att få. Jag

menar dock att det som ligger närmast till hands idag,är att studera utvecklingen i Norge. Där gick arbetslösheten, efter politikskiftet, från 1,5 procent till 5 procent på arton månader. Arbetslösheten har därefter legat kvar på denna nivå. Det är fortfarande långt under OECD-genomsnittet.

På lång sikt menar jag att det bör vara möjligt att hålla svensk arbetslöshet strax under 3 procent utan att få konkurrenskraftsförsämringar. Mycket av vår lönebildningsforskning tyder på det. Under anpassningsperioden talar dock mycket för att arbetslosheten blir avsevärt högre. Denna, i historisk bemärkelse, höga arbetslöshet kommer naturligtvis att skapa problem for regeringen. Enligt min uppfattning bäddar man för ännu större politiska problem genom att sticka huvudet i sanden och tro att vändningen kommer i samband med att man har börjat sätta in åtgärder. Resten av min kommentar tänkte jag ägna åt hur regeringen ska hantera de anpassningsproblem som kommer att uppstå till följd av normbaserad pristabiliseringspolitik och den resulterande högre arbetslösheten.

Vad finansministern inte *får göra*

Problemet med en normbaserad politik ar tyvarr att det är lättare att tala om vad en regering *inte* får göra än att tala om vad den *får* göra. Jag har en lista med tabun och det vore intressant att få finansministerns kommentarer till dessa:

1) För det forsta förutsätter omlaggningen naturligtvis att man inte devalverar. Detta tror jag att finansministern lätt kan hålla med om. Det står tydligt i finansplanen att avsteg från valutapolitikens mål är uteslutna. Inte heller "smygdevalveringar" är möjliga att genomföra i detta läge. Man kan inte manipulera med vikterna i valutakorgen. Man kan inte heller hoppas på att vi som ett av de länder med Europas lagsta arbetslöshet skulle tillåtas genomföra en "sista" devalvering i samband med ett inträde i EMS. Varör skulle de låta oss, som då kanske ligger på 3 eller 4 procents arbetslöshet, devalvera när andra länder som ligger på 8, 10 eller 12 procents arbetslöshet inte tillåts göra det inom växelkurssystemet?
2) En finanspolitisk expansion är naturligtvis också utesluten och även det tror jag finansministern kan hålla med om. Det finns klara uttalanden i finansplanen om detta. Visserligen kan man i nationalbudgeten konstatera att vi faktiskt under 1990, 1991 och 1992 får mer expansiva effekter av finanspolitiken, än vi har haft under hela åttiotalet men det beror delvis på olika sorters automatik när vi nu går in i en konjunkturnedgång. Jag tycker inte detta är så mycket att bråka om. Jag tror på finansministerns avsikter i detta avseende.
3) Det är naturligtvis uteslutet att, i en icke-ackommodationspolitik, åter öppna en Åslings akutmottagning. Jag tycker att det är viktigt att poangtera att en kostnadskris alltid yttrar sig som ett antal branschkriser i borjan. De enstaka branscherna är inte sena att dyka på regeringen och tala om att den bör losa just den branschens problem. Det ar då lätt att se bara träden – branschkriserna – och inte skogen – kostnadskrisen. Jag tror dock att vi idag har en framförhållning på denna punkt och att vi vet att det inte handlar om enstaka branschproblem när de uppstår i våra svenska företag.
4) Även arbetsmarknadspolitiken kräver stor varsamhet. Modern svensk lönebildningsforskning har visat att en generell expansion av arbetsmarknadspolitiken har samma lönedrivande effekter som ökad sysselsättning t ex genom en finanspolitisk expansion. Jag tror att det idag finns en medvetenhet inom Finansdepartementet om detta.

När det gäller dessa fyra punkter har jag m a o ett visst förtroende för vad finansministern kommer att säga. På de återstående tre punkterna är jag mer skeptisk.

5) Det har väckts förslag om att staten ska bedriva en nettoupplåning i utländsk valuta igen. Det kan låta fördelaktigt att söka sänka räntorna genom att staten i stället för företagen går ut och lånar utomlands. Det är dock viktigt att komma ihåg hur den inre logiken ser ut i en icke-ackommodationsuppläggning av politiken. Om man får en för stark expansion inom landet försämras bytesbalansen, vilket driver upp räntorna inom landet och automatiskt leder till en åtstramning. Detta skapar också politiska förutsättningar för en finanspolitisk åtstramning för att få ned räntorna. Denna kedja är inte starkare än sin svagaste länk. Om staten återigen går ut och lånar i utländsk valuta, bryter man en av dessa länkar och systemet kommer inte att fungera längre.
6) Ett annat förslag som har kommit fram i debatten och som, menar jag, måste avvisas brukar kallas för en "intern devalvering". Det innebär att man skulle genomföra en sänkning av arbetsgivaravgifterna i utbyte mot t ex en momshöjning eller en höjning av andra skatter. Detta förslag vittnar mycket tydligt om en brist på förståelse för att växelkursen inte är ett *mål* för den ekonomiska politiken utan ett *medel* att bromsa lönekostnadsökningarna. Om man släpper fram lönekostnadsökningarna genom att sänka arbetsgivaravgifterna, har man inte uppnått syftet med den fasta växelkurspolitiken. Det är ungefär som att försöka ankra en båt och så fort det börjar strama litet släppa ut på ankartrossen och låta båten komma på drift, medan man är mycket nöjd med att ankaret ligger där det ligger.
7) Jag är slutligen allvarligt oroad av regeringens stora intresse för inkomstpolitik, t ex i form av en lönelag som krönet på de lönepolitiska ansträngningar som för närvarande förekommer, eventuellt ackompanjerat av ett prisstopp. Om denna typ av åtgärder genomförs, visar det på tre saker; för det första att regeringen inte tror på sina egna normer, att man visserligen sätter upp normer men att man är beredd att tillgripa andra åtgärder så fort det kniper; för det andra att ansvaret för lönebildningen lyfts bort från parterna på arbetsmarknaden, att de kan kräva eller vara släpphänta och att regeringen alltid kommer att gå in och rätta till det hela; och för det tredje att både arbetsmarknaden och varumarknaden skulle få svårare att fungera än hittills, att relativlöner och relativpriser låses för en tid framöver.

Det finns m a o inga trollformler i lönebildningen. Det skulle vara mycket intressant att få höra finansministerns kommentarer till detta.

Vad finansministern får *göra*

Låt mig så gå över till vad finansministern får (och kanske bör) göra.

1) En finansminister bör ägna mycket tid åt olika former av allmänt trovärdighetsförstärkande åtgärder. För det första måste han öppet deklarera att han avstår från åtgärder enligt den långa lista jag just har diskuterat. För det andra bör han genomföra det trovärdighetsskapande program som regeringen nu faktiskt har påbörjat: inträde i EMS och EG, självständigare ställning för Riksbanken o s v. Härutöver har jag ytterligare en liten personlig reflektion. Jag undrar om man inte skulle kunna göra en kraftig markering genom att genomföra en myntreform. Vår minsta myntenhet idag är

tio ore. Varför ska vi gå och släpa på den där extra nollan som ingen har någon anvandning för? Om vi tog bort en nolla i vårt myntsystem skulle vi komma tillbaka till den prisnivå som rådde i borjan på 1950-talet. Då skulle en industriarbetarlön vara tusen kronor, en bil skulle kosta tio tusen kronor och mjölken, herr finansminister, skulle kosta sjuttio öre! Vore det inte något att drömma om? Poängen är att nu skulle vi tala om att vi byter en hård och stabil krona mot tio gamla inflationskronor. Det här har tillämpats i många lander som en markering av prisstabilisering, men tyvärr oftast utan mer fundamentala åtgärder mot inflationen. Jag tycker det vore rätt tillfalle för Sverige att nu genomföra en dylik symbolhandling *om* den följs upp av en stram politik och andra trovärdighetsskapande åtgärder.

2) Det andra finansministern kan göra är att öka lönekansligheten för "insiders" på arbetsmarknaden. Det är "insiders", med säkra arbeten och en stark ställning i företagen som driver upp lönekostnaderna. Kostnaden i form av ökade arbetslöshetsrisker bärs inte av dem utan av s k "outsiders" med svag anknytning till arbetsmarknaden. Det galler därför att skapa en känslighet för arbetsmarknadsläget även för insiders. Det kan man göra genom att ändra på trygghetslagarna, genom att höja egenavgifterna i arbetslöshetsförsakringen, så att det känns i plånboken även för dem som får behålla sina arbeten, och genom att införa "cash-limits" i de offentliga utgiftsanslagen.
3) Något som finansministern får göra och förmodligen också gärna vill göra är att förbattra rörlighet och matchning på arbetsmarknaden. Då talar jag inte i första hand om arbetsmarknadspolitiska satsningar. Arbetsmarknaden är faktiskt en marknad och den kan fungera om man avlägsnar ett antal funktionshinder. Man ska med andra ord *inte* ha någon lönelag som hindrar arbetsmarknaden att fungera. I stället ska man ha en flexiblare lönesättning, även i den offentliga sektorn. Man kan avskaffa hyresregleringen så att det blir möjligt för människor att få bostäder där de kan få arbete. Man kan, som i Danmark, tillåta privat arbetsförmedling i konkurrens med den offentliga.
4) Jag nämnde tidigare att det var "outsiders" som får bära arbetslöshetsriskerna. Det är naturligtvis möjligt att rikta åtgärder till vissa typer av personer som kommer att drabbas särskilt hårt av ökningen i arbetslösheten, men som har mycket litet inflytande på lönebildningen. Jag tänker då främst på två grupper. Den första är ungdomarna, som redan har ett svagt arbetsmarknadsläge. Den andra, och kanske ännu viktigare, är de långtidsarbetslösa. När arbetslösheten i Storbritannien mellan 1974 och 1983 steg från 3,6 procent till 16 procent, var inflödet i arbetslöshet precis lika stort 1974 som 1983 (1,7 procent av arbetskraften vid bägge tillfällena). Vad som hände var att den genomsnittliga arbetslöshetstiden växte från 2,1 månader till 9,4 månader. Det är precis det som kommer att hända i Sverige också nu. Vi kommer att få en ökad arbetslöshet, men det kommer inte i första hand att bero på att fler blir arbetslösa utan på att de som blir arbetslösa blir kvar i arbetslöshet en längre tid. Här, menar jag, kan man göra en hel del riktade insatser just för dessa utan att få lonedrivande effekter. De slutar mycket snart att påverka lönebildningen.

Jag vill avsluta med att saga att min huvudkritik är att regeringen underskattar de arbetslöshetsproblem som vi har framför oss. Det vore mycket intressant om finansministern ville svara på hur vi ska hantera dessa frågor. Detta får inte skymma min slutpoäng att man är på vag

att göra en avgörande gir i den ekonomiska politiken och att det finns många hägrande mål i den nya färdriktningen om man bara visar sig förmögen att hålla fast i rodret under hela giren. Politiken kan förvandla Sverige från en inflationistisk klippekonomi till en tillväxtekonomi igen. Vi kan förvandlas från att idag vara ett av Europas problembarn till att vara ett föredöme och en aktad medlem i den europeiska gemenskapen.

Allan Larsson:

Detta möte mellan politisk praktik och ekonomisk teori är en god tradition och ett bra tillfälle att få den ekonomiska politiken sakkunnigt och vetenskapligt granskad utan några som helst politiska vinklingar. Jag ska försöka svara på en del av de frågor som har ställts och tänkte koncentrera mig på de två frågeställningar som jag funnit mest intressanta i de inledande inläggen. Den ena tog främst Villy Bergström upp och rör frågan om regeringen med denna finansplan har gett upp strävan mot den fulla sysselsättningen för att i stället välja prisstabilitet som mål för den ekonomiska politiken. Den andra frågan jag vill kommentera rör Hans Tson Söderströms påstående att denna finansplan är allför optimistisk och att det mesta under 1990-talet kommer att bli sämre innan det blir bättre.

Vad är det för ekonomisk politik vi diskuterar? Jag ska börja med att ange kärnan i den förda politiken. Våra förslag har fått olika reaktioner. Vissa kommentarer har liksom Villy Bergströms gått ut på att den förda politiken innebär ett övergivande av de traditionella målen inom den ekonomiska politiken. Andra, som LO-ekonomerna, har hävdat att detta är gammal god socialdemokratisk politik. Återigen andra, som Hans Tson Söderström, kallar politiken löftesrik. Man frågar sig vad det är man har åstadkommit när man får så många olika kommentarer.

I finansplanen har vi försökt väva samman regeringens strävan som den kommer till uttryck i budgeten med de fundamentala ekonomiska villkoren. Vår problemsituation är välkänd – vi har hög inflation – vi har låg tillväxt, ingen alls i år – och vi har underskott i bytesbalansen. Bakom detta ligger kostnadsproblemen. Lonebildningen har inte fungerat under 1980-talet. Vi har nu, 1991, i stort sett återställt reallönerna i det skick de var 1980 innan de stora reallönesänkningarna inträffade. Detta återställande har varit förenat med en ökning av de nominella lönerna med 88 procent. Det är naturligtvis en tung börda för de företag som arbetar på exportmarknader eller som konkurrerar med utländska företag på den svenska marknaden. Vi har ett starkt näringsliv, men vi har ett kostnadsproblem, vilket medför både för hog inflation, för låg tillväxt och ett underskott i bytesbalansen.

Målen för den ekonomiska politiken

Vi har ett antal mål for den ekonomiska politiken:

1) full sysselsättning,
2) ekonomisk tillväxt,
3) stabila priser,
4) rättvis fördelning,
5) regional balans och
6) en god miljö.

Det är många och svåra mål som ska förenas men det är detta som ekonomisk politik handlar om.

Vår strategi består i korthet av följande:

1) Sverige ska aktivt och framgångsrikt delta i den internationella integrationen. Detta är något fundamentalt för de kommande åren på 1990-talet.
2) Vi ska stärka konkurrenskraften och bekämpa inflationen för att därmed hävda sysselsättningen och välfärden. Vi lyfter fram inflationsbekämpningen for att det är ett medel att nå det viktiga sysselsättningsmålet.

3) Vi ska återvinna tillväxten genom att kraftfullt satsa på investeringar.
4) Vi ska skapa en starkare bas for välfärden genom att konsekvent tillämpa arbetslinjen.
5) Vi ska lägga grunden för en uthållig tillväxt genom att skapa en bättre balans mellan ekonomi och miljo.

Jag ska kortfattat utveckla var och en av dessa fem punkter.

Sverige i världen

1990-talets stora utmaning ar att vi aktivt och framgångsrikt ska medverka i den allt starkare internationaliseringen. Vi har redan känt av hur de internationella förhållandena påverkar oss och vi kommer att bli ännu mer öppna i framtiden. Sverige är inte längre en insjö utan en vik i den stora oceanen. Detta måste vi inse och det måste vara en utgångspunkt för vår politik. Den ökade integrationen väljer vi inte av tvång utan därför att Sverige tjänar på den. Den är bra för Sverige. Vi har en i grunden stark industri och ett starkt näringsliv. Vi har även en samhällsorganisation som gör oss väl skickade att klara tryggheten i förändringar. Vi har även en egen politisk identitet vilket gör att vi har någonting att bidra med i det nya Europa. Våra idéer och vår modell är på många håll mycket efterfrågad. I en nyligen genomförd opinionsundersökning i Västtyskland frågade man vilken samhällsmodell västtyskarna helst ville ha. De två länder som kom högst upp på listan var Schweiz och Sverige. Vi ska inte tro att vi går in i Europa som i en uppfostringsanstalt utan vi gör det därför att vi själva har en identitet och någonting att bidra med.

Det är utgångspunkten i mitt resonemang om att internationaliseringen är den första och viktigaste punkten i den ekonomiska politiken. Viktiga inslag är intressepolitiken som ett EES-avtal och medlemskap i EG men också solidaritetspolitiken som biståndet där vi nu upprätthåller enprocentsmålet.

Bekämpa inflationen – radda jobben

Nästa punkt i strategin är den viktiga frågan om att bekämpa inflationen. Detta är det i särklass viktigaste medlet för att klara jobben nu och i framtiden. Vi måste låta omvärlden hinna ikapp våra kostnader och låta Sverige hinna ikapp andra landers konkurrenskraft. Det är den enkla uppgiften vi står inför. För att uppnå detta krävs det en stram finanspolitik, ett stabiliseringsavtal som växlar om från inflationslöner till reallöner, en aktiv prispolitik i handeln och ändringar i gränsskyddet för att få ned de höga matkostnaderna.

De flesta torde hålla med om att finanspolitiken är stram i förhållande till det rådande konjunkturlaget. Det har varit nödvändigt att bromsa tillväxten i statsutgifterna för att inte lägga beslag på resurser som hushållen begar att få disponera, d v s som löntagarorganisationerna tycker det ar viktigt att deras medlemmar får disponera for andra ändamål än offentliga utgifter. Det ar också viktigt att skapa utrymme for investeringar inom naringslivet. Den strama finanspolitiken galler också kommunerna där vi har ett skattestopp under 1991 och 1992. Vi har även lagt fast en norm, via en overenskommelse med kommun- och landstingsförbunden, att det ar oacceptabelt med en höjning av kommunalskatterna efter 1992. Det är viktigt med en finanspolitik som ar stram och som håller de offentliga utgifterna inom rimliga gränser. Vi drar ned okningstakten i statsutgifterna från drygt tio procent till under fyra procent under det kommande året.

Våra bedömningar vilar i stor utsträckning på ambitionen att göra en lika stor och viktig strukturell förändring på lönebildningsområdet som på skatteområdet. Det går att genomföra strukturreformer av stor omfattning, ändring i livsmedelspolitiken, reformering av skattepolitiken, avreglering av kreditmarknaden, förändring av skolsystemet m m. Är det då inte

märkligt att det i den offentliga debatten ofta framstår som omöjligt att förändra området med de största problemen, lönebildningen? Jag tror inte att en förändring är omöjlig och jag vill göra vad jag kan för att försöka få till stånd den. Stabiliseringsavtalet är en del i detta arbete.

Det är inte staten som ska syssla med lönepolitik. Vi vill dra en grans mellan politik och arbetsmarknad. Det är parterna som ska sköta förhandlingarna och det är regeringen och riksdagen som ska sköta politiken. Detta blir nu mycket tydligt. Parterna har fått hjälp av Bertil Rehnberg och hans mycket skickliga medförhandlare. Ibland beskrivs dessa förhandlingar i massmedierna som ett misslyckande. De är tvärtom en oerhörd framgång. Vi har aldrig tidigare i en avtalsrörelse haft ett så gott läge som idag. För det första är bordet rensat från 1990 års problem. För det andra har vi etablerat ett gemensamt synsätt på de ekonomiska realiteterna. Alla organisationer tog i höstas del av ett underlag där den ekonomiska situationen beskrevs och alla, utom en organisation, accepterade detta underlag och ställde upp på förhandlingar. Därefter gällde det att etablera en ny norm för lönebildningen under 1990 och 1991. Det är här stabiliseringsavtalet kommer in. Avtalsförslaget har accepterats av 75 procent av parterna på löntagarsidan och av alla arbetsgivare. Det innebär viktiga förändringar i de mekanismer som har skapat inflationslöner. Det är ett mycket stort framsteg. Vi har ännu inte fått med oss alla 100 procent, men vi är på god väg.

Här ligger en mycket viktig skiljelinje i den ekonomiska politiken. Ska vi nu, i ett läge när vi har nått så här långt, att tre av fyra på arbetsmarknaden säger sig vilja ha avtalet därför att det är bra för medlemmarna och för landet, ge upp och låta en mindre grupp på arbetsmarknaden förhindra detta? Ska vi inte i stället, eftersom tre fjärdedelar har begärt det och vill ha garantier att det gäller hela arbetsmarknaden, handla nu? Valsituationen är för mig mycket tydlig. Om vi halkar tillbaka i den gamla tidens huggsexa, kommer på två års tid ytterligare ungefär femtio tusen arbetstillfällen att försvinna, framför allt inom industrin. Det betyder att det är industriarbetare och industritjänstemän som kommer att friställas. Det gäller också ungdomar som kommer direkt från skolan. De får börja sin vuxna tillvaro i arbetslöshet. Kan vi som har politiskt ansvar acceptera en sådan situation?

Nu vet vi att det finns en riksdag med en majoritet för politiska insatser för att få avtalet till stånd. Jag har sagt att det inte ska bli någon allmän lönelag och jag har inte velat binda mig för vilka åtgärder man ska vidta, men jag vill inte heller avvisa några typer av åtgärder. Vi för nu en mycket intressant diskussion med de andra partierna om dessa avtal och jag räknar med att komma in i ett avgörande skede under de närmaste veckorna. Jag är helt övertygad om att vi denna gång ska klara det. Vi ska åstadkomma en strukturförändring i lönebildningen som är lika viktig, långtgående och betydelsefull för löntagarna och landet som den som vi har gjort på skatteområdet och andra områden. Det finns mycket att vinna. Vi ska kunna åstadkomma en snabbare omställning för att ta oss ur den boja som inflationen är.

Bygga för framtiden

Det tredje ledet i den ekonomiska politiken är att vi ska bygga för framtiden, d v s att vi ska "få i gång tillväxten genom att främja produktivitet, sparande och investeringar". I detta ligger investeringar i individer, i kunnande och kompetens, i näringslivet och i infrastrukturen. Vi satsar på gymnasieskolan genom att bygga ut den till en treårig skola för alla. I fortsättningen kommer fyrtio tusen ungdomar att få en bättre utbildning.

Vi satsar vidare på arbetsmarknadsutbildning. Det är i hög grad min politik. Villy Bergström försökte framställa mig

som någon form av marionett i händerna på SNS och andra. Låt mig säga: Jag har arbetat med detta under de senaste femton à tjugo åren och jag har haft anledning att tänka igenom hur en arbetsmarknadspolitik ska fungera i olika lägen. Vi ger nu AMS stora resurser för en mycket kraftig satsning på arbetsmarknadsutbildning. Vi gör det därför att vi vet att det ger effekt på kort sikt men framför allt på lång sikt. Kritik har under flera år framförts om att vi satsar for litet på kompetensutveckling för de anställda. Låt oss då ta tillfället i akt och ge mest till dem som är mest utsatta. Låt oss ge dem chansen att ta ett rejält steg framåt genom ordentliga yrkeskunskaper som är till nytta för dem själva och som uppfyller kraven från arbetsmarknaden i framtiden. Detta skulle ge ett lyft i kompetens och på sikt även ett lyft i tillväxten. Det innebär en mycket kraftig, aktiv och modernt inriktad satsning på arbetsmarknadsutbildningen som ökar med ca fyrtio till femtio procent.

Vi ska även satsa mer inom högskolan. Vi tror att vi kan få ut mer både i form av examina och i form av platser inom högskolan genom att utnyttja resurserna bättre, inte minst genom att utnyttja de resurser som går till administration.

Vidare frisläpper vi investeringsfonderna och reserverna där det finns närmare tjugo miljarder kronor. Dessa medel frigörs nu för viktiga framtidssatsningar.

Till sist satsar vi på infrastruktur. Under detta och nästa budgetår sätter vi av tio miljarder kronor och vi fortsätter under kommande år på 1990-talet att satsa ytterligare minst tio miljarder på infrastrukturella åtgärder. Det betyder att vi ganska snart, så snart riksdagen har gett klartecken till en rad stora viktiga investeringsbeslut som nu ligger och väntar på besked, kan sätta igång. Det gäller tex Mälardalsbanan, Västkustbanan, Arlandapendeln m m. Detta kommer att innebära en viktig effektivisering och modernisering av vårt kommunikationssystem som ett stöd till tillväxten.

Arbetslinjen – för välfärd och trygghet

Det är endast genom arbete vi kan skapa de resurser som krävs för en välfärd som omfattar alla och som ger mest till dem som bäst behöver den. Mot den bakgrunden blir jag förvånad av råden från vissa ekonomer att man nu måste satsa på arbetslöshet. Vi har i arbetsmarknadspolitiken arbetslinjen som den bärande tanken. Det innebär att aktiva åtgärder som leder från arbetslöshet till arbete är viktiga. Det är även viktigt att tillämpa samma synsätt i välfärdssystemet i övrigt. Inom tex sjuk- och arbetsskadeförsäkringen, har vi byggt upp ett mycket starkt kontantstödssystem, med mycket knappa resurser och incitament att föra människor tillbaka från sjukdom och skada till arbete. Vi har nu genomfört ett antal incitamentsförändringar i arbetsskadeförsäkringen genom att ge ett bättre ekonomiskt utbyte av att gå tillbaka till arbete. Vi ska även satsa resurser på de aktiva åtgärderna där.

En av de stora uppgifterna framöver är att se över pensionssystemen. Denna översyn kommer förmodligen inte att påverka de nuvarande pensionsvillkoren. Någon gång efter 2003, när jag går i pension, och de stora kullarna från 1940-talet kommer efter mig ökar antalet pensionärer medan det blir färre än nu som ska arbeta ihop dessa pensioner. Kommer den aktiva generationen att vilja betala de villkor som jag hoppas få eller kommer de att säga att de inte har råd? Om de ar villiga att betala blir det då någonting over for dem att förbättra sina villkor, sina reallöner med? Jag vill inte hamna i situationen att det inte finns möjligheter for några förbättringar för den aktiva generationen.

Därför vill jag se över pensionssystemet så att det blir goda villkor både for pensionärerna och för den då aktiva generationen. Därför ska vi ha arbetslinjen i

arbetsmarknadspolitiken, i sjuk-och arbetsskadeförsäkringen och i förhållande till pensionssystemet. Det som nu är aktuellt är åtgärder mot farliga arbeten, aktiv rehabilitering och rehabiliteringsersättning. Jag tror att det är viktigt för ett väl fungerande välfärdssystem att detta synsätt får slå igenom ordentligt i arbetet.

Aktiv miljöpolitik
– för uthållig tillväxt

Den sista delen i den ekonomiska politiken är att försöka gjuta samman miljöpolitik och ekonomisk politik. Det gäller att skapa "en tillväxt som är i samklang med miljö och naturresurser, en långsiktig omställning av vår produktion och vår konsumtion". Det nu aktuella är kollektivtrafiken, där vi satsar kraftigt. Vi sätter av, inom ramen av infrastrukturfonden, fem och en halv miljarder kronor till storstäderna, varav tre och en halv miljard till Stockholm, under förutsättning att politikerna i Stockholm kan enas om en rimlig uppläggning av investeringarna i de olika lederna, kollektivtrafiken och järnvägarna. Då ska vi ställa upp med en ordentlig insats från statens sida.

Vi har vidare träffat en överenskommelse med de övriga partierna om en energiomställning där vi satsar kraftigt på att försöka få fram nya förnyelsebara energikällor.

Detta är innebörden av den ekonomiska politiken vi har lagt fram. Det gäller att gjuta ihop de olika delarna av budgeten med den ekonomiska politiken. Vi syftar till att åstadkomma en vändning och en förbättring av vår ekonomi. Därmed hoppas jag att jag något har besvarat Villy Bergströms fråga om att budgeten har en stark inriktning på att klara sysselsättningen. Jag tror inte att det är ett val mellan inflation och full sysselsättning. Enda sättet att klara sysselsättningen är att hårdhänt bekämpa inflationen, att växla om från den mycket trista utvecklingen vi har haft under ett antal år med en inflation som har ätit upp de allt snabbare ökande lönerna och där det blivit mycket litet realt utbyte kvar. Jag tror att det är till gagn både för varje enskild medlem i de fackliga organisationerna och för landet att vi får till stånd detta trendbrott.

Är finansplanen optimistisk?

Till sist vill jag återknyta till Hans Tson Söderströms fråga om detta är en optimistisk bild. I finansplanens slutord står det att om vi genomför detta program kan vi komma till en vändpunkt under 1991 och att 1992 kan bli återhämtningens år. Det finns inga politiska avsikter med denna bedömning i den preliminära nationalbudgeten. Bedömningen har ekonomerna på traditionellt sett gjort helt självständigt. Jag lägger mig inte i detta arbete utan vi använder endast deras bedömningar när vi skriver finansplanen.

Våra ekonomer funderade något på om Finansdepartementets prognos skulle få kritik för att vara för försiktig och negativ jämfört med de prognoser som Konjunkturinstitutet och flera banker presenterade under hösten. Finansdepartementets prognos är förmodligen försiktigast i bedömningen av den ekonomiska utvecklingen. Vi har verkligen inte lagt in några biavsikter av politisk natur i bedömningarna.

Figur 3 åskådliggör industriproduktionen på halvårsbasis. Eftersom industriproduktionen kan sägas föregå konjunkturutvecklingen framgår att industrikonjunkturen började vika under andra halvåret 1989 för att sedan fortsätta nedåt. Vi har nu haft en tvåårig konjunkturnedgång. Denna nedgång var stark under 1990, men utvecklingen här visar på mindre nedgångar 1991 och en uppgång under 1992. *Figur 4* visar BNP-utvecklingen under motsvarande period och här framgår att vi har haft en BNP-ökning i fallande takt fram till slutet av 1990, för att under 1991 notera en nedgång, koncentrerad på det andra halvåret. Efter-

Figur 3 **Industriproduktion, halvårsvis. Förändring från föregående halvår (i procent).**

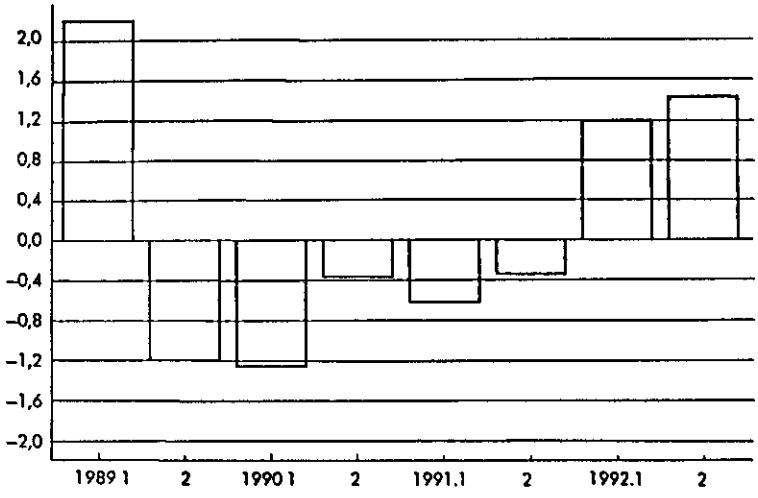

Figur 4 **BNP-utveckling halvårsvis. Förändring från föregående halvår (i procent).**

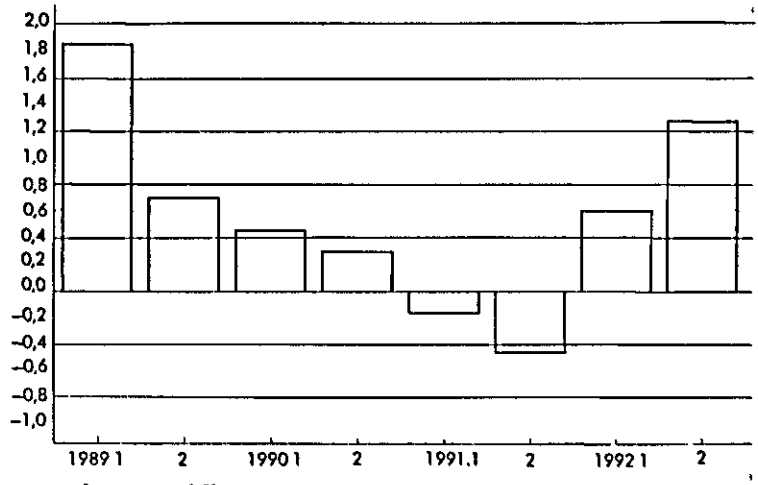

Figur 5 **Investeringsutveckling, säsongrensat. Utveckling jämfört med närmast föregående halvår, procent.**

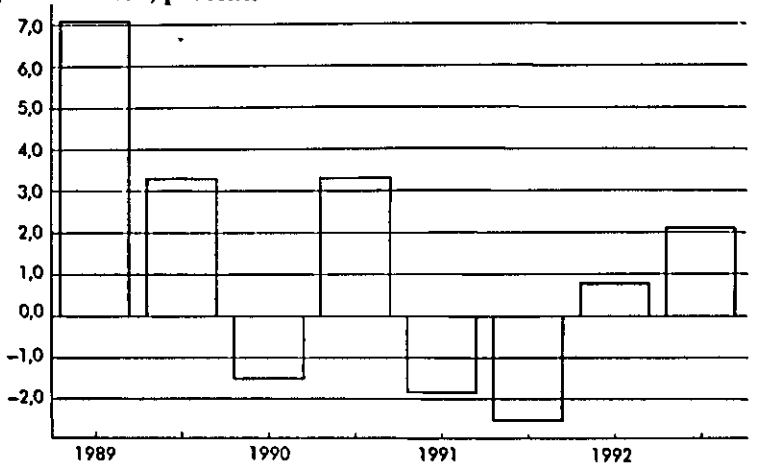

som BNP ökar igen under 1992 sker vändningen någon gång under 1991. När det gäller industriinvesteringarna i *Figur 5* är det svårt att göra en bedömning. Av denna figur framgår att vi både hade en nedgång och en uppgång under 1990, att investeringarna faller 1991 men att de sedan återigen stiger under 1992. Det är detta material, tillsammans med det som Konjunkturinstitutet och bankerna har presenterat, som ligger till grund för vår mycket enkla iakttagelse att vändningen kommer någon gång under 1991 och att 1992 kan bli ett återhämtningens år.

Detta scenario förutsätter en del saker. Det bygger på ett genomförande av den föreslagna politiken med satsningarna på infrastruktur, på investeringarna i näringslivet och inte minst att vi bryter oss ur de bojor som lönebildningen har gett oss under 1980-talet och som har gett oss höga inflationslöner, små reallöneförbättringar och en svag tillväxt. Det är bakgrunden och vi är fast beslutna att åstadkomma den föreslagna förändringen.

Villy Bergström:

Jag vill hävda att årets finansplan innebär en ganska markant omläggning. Det är kulmen på en lång process där man successivt har släppt den gamla inriktningen och gått över till en ny. Jag uttryckte en viss tveksamhet om omläggningen eftersom det finns vissa motstridiga tendenser. Man tycks dock vara beredd att acceptera en högre arbetslöshet. Hans Tson Söderström är egentligen mer inne på att det är en helomvändning av politiken. Vi har båda läst finansplanen på samma sätt. Vi bedömer att finansplanen innebär en definitiv nyinriktning av den ekonomiska politiken. Vi får en normbaserad politik med prisstabiliseringen som ett viktigare mål än bevarandet av den fulla sysselsättningen. Vi har från olika utgångspunkter kommit fram till samma bedömning.

När man lyssnar på Allan Larsson låter det trovärdigt och bra. Han pekar på alla de gamla fina uppställda målen, men jag kommer ändå inte ifrån att det är en strukturförändring på utgifterna för AMS. Jag håller med om att det är alldeles riktigt att satsa på arbetsmarknadsutbildning eftersom man bygger upp humankapital för framtiden, och ökar flexibiliteten. Det ser dock ut att vara ett byte av beredskapsarbeten mot kontantstöd till arbetslösa. Kontantstödsutbetalningarna väntas öka från sex till elva miljarder. Samtidigt har vi en sänkning av bidragen till arbetslöshetskassorna. Beredskapsarbetena är rekordfå, åtta tusen. Dessa ska minska med fyrtio procent, dvs till knappt fem tusen. Jag får intrycket att man rädes beredskapsarbetena. De kommer att reserveras till dem som tidigare gick i pension i förtid på grund av arbetsmarknadsskäl.

Allan Larsson hänger upp mycket på att Rehnberg-kommissionen lyckas. Jag tror att det har en viss positiv betydelse om man i detta läge får ett stabiliseringsavtal och därigenom hjälper till att bryta förväntningarna om högre löner så att vi för alla samtidigt får en situation med lägre nominella lönestegringar. För att använda finansministerns terminologi skulle vi byta inflationslöner mot reallöner. Jag tror dock inte att det spelar så stor roll om Rehnberg-kommissionen lyckas eller inte. Anpasssningsprocessen kanske förlängs med ett halvår eller ett år. Det är därför ingen katastrof om kommissionen misslyckas. Vi *är* nämligen ännu inte i en kostnadskris utan snarast *på väg* in i den. Arbetsmarknadsläget är under så kraftig försämring att vi kommer att få en uppbromsning under alla förhållanden. Jag tror att Hans Tson Söderströms bedomningar av vilken arbetslöshet vi kommer att få ligger närmare verkligheten än finansplanens. Det går utför på mycket bred front och det går utför mycket snabbt, snabbare än vi sett i någon tidigare konjunkturnedgång. Tidigare har det börjat i basindustrierna för att sprida sig till verkstadsindustrin. Idag dras inve-

steringarna ned över hela linjen samtidigt som byggnadsverksamheten stannar av.

Finansministern har naturligtvis rätt när han påstår att lönebildningen inte har fungerat. Det har varit det stora och ständiga problemet efter 1985. Det beror till stor del på att vi successivt har växt in i en överhettning på arbetsmarknaden. En lönebildning kan *aldrig* fungera när man kommer ned i arbetslöshetstal på c a 1,5 procent. På vissa delmarknader blir löneutvecklingen då kraftigt inflationsdrivande. I Stockholmsregionen och i Mälardalen kanske vi har arbetslöshetstal på under 0,5 procent och en mängd vakanser där varje vakans är en signal om en utebliven vinst. Företagen bjuder över varandra och rekryterar hos varandra. I en sådan situation hjälper det inte hur man än försöker med inkomstpolitiska trick. Egentligen är det därför länge sedan vi hade en test på hur vår lönebildning fungerar under mer normala och balanserade förhållanden på arbetsmarknaden. Det är inte säkert att lönebildningen fungerar så eländigt om vi har en mer normal arbetsmarknad, med en jämvikt på c a 2,5 procent. Man kanske inte bör ge upp riktigt ännu.

Jag tolkar kanske finansministern fel men med all den energi han lägger ned på att Rehnberg-kommissionen ska lyckas låter det nästan som om det ska bli ett permanent inslag. Det låter som om vi ska in i ett nytt system med en ny struktur. En permanentad Rehnberg-kommission tror jag dock blir en återvändsgränd. Jag råkar vara något av en arbetsgivare själv för femton personer. Läser man avtalet är det ytterst svårt att se hur det skulle kunna fungera på en enskild arbetsplats. Det är planhushållning in i minsta detalj. Det kan spela en roll i ett skede när man ska bryta förväntningarna och få med alla på en nedväxling. Att se det som ett nytt inslag i lönepolitiken på lång sikt tror jag dock är farligt. Det skulle vara intressant att höra finansministerns kommentar på den punkten.

Hans Tson Soderström:

Låt oss slå fast en sak, det finns *ingen* ekonom som har gett rådet att man ska satsa på arbetslosheten i den ekonomiska politiken. Effekten av en normbaserad prisstabiliseringspolitik i dagens höga kostnadsläge är oundvikligen att arbetslösheten drivs upp. Själva nedväxlingen från det som finansministern så beskrivande kallar inflationslöner till löner som har någon kontakt med den reala produktivitetsutvecklingen är i sig själv arbetslöshetsdrivande. Jag är orolig för att Finansdepartementets kalkyler, som förefaller vara tämligen mekaniska på denna punkt, bygger på samma underlag som Långtidsutredningen. Där konstaterades utifrån ekonometriska studier av arbetsmarknaden att reallöneflexibiliteten i Sverige är mycket hög. Tämligen små uppgångar i den öppna arbetslösheten skulle därmed kraftigt pressa ned reallonerna. Dessa studier, vilket även de som har gjort dem erkänner, är statistiskt skattade under en period med ett antal stora devalveringar. Den höga känsligheten i reallonerna förklaras av att dessa devalveringar medförde kraftiga sänkningar i reallönerna. Devalveringarna genomfördes nämligen just när arbetslösheten hade börjat stiga.

Vi vet ingenting om vilken förmåga den stigande arbetslösheten har att pressa ned de nominella kostnadsökningarna vid en fast växelkurs i Sverige idag. De nominella lönekostnadsökningarna har under efterkrigstiden aldrig varit under 7 procent om året. Nu ska vi ned betydligt lägre, under vad som råder i vår omvärld, som har ca 4 procent. Jag tycker det vore klädsamt av finansministern att erkänna att vi inte alls vet hur en svensk arbetsmarknad fungerar med den typen av kostnadsökningstakt. Vi vet heller ingenting om hur arbetsmarknaden fungerar vid de arbetslöshetssiffror som jag är övertygad om väntar oss som ett resultat av den förda politiken.

Jag delar Villy Bergströms uppfattning att det egentligen inte spelar någon roll

för lönekostnadutvecklingen om Rehnberg-kommissionen lyckas eller inte. Det finns en fantastisk övertro på välsignelserna av en centralisering av arbetsmarknaden i Sverige. Denna övertro tror jag delas av finansministern trots att den inte har något stöd i forskningen. Det har gjorts flera studier av eventuella effekter av förhandlingsformer, centraliseringsgrad o d på den svenska arbetsmarknaden och i jämförelse med andra arbetsmarknader. Om och om igen kommer man fram till att det enda avgörande är arbetsmarknadsläget och inflationsförväntningarna. Därför tror jag *tyvärr* att vi måste räkna med stigande arbetslöshet. Det är inget medel i politiken utan ett resultat av en politik som måste genomföras. Jag anser fortfarande, i detta läge med stigande arbetslöshet, att det vore intressant att få finansministerns kommentarer till de åtgärder som jag menar en finansminister inte får göra.

Vi har, tycker jag, fått tillfredsställande svar angående inkomstpolitik, lönelag och prisstopp. Å andra sidan vore det intressant att få svar på frågorna om arbetsmarknadspolitiska åtgärder, huruvida det finns funderingar på att återigen ta upp en statlig upplåning i utländsk valuta och huruvida det finns planer på att genomföra en intern devalvering, d v s någon form av sänkning av arbetsgivaravgifterna kombinerad med andra typer av skattehöjningar.

Allan Larsson:

Hans Tson Söderström försöker spela ordningsman och tala om vad jag inte får göra. Jag ser det som min uppgift att tala om vad jag vill göra. Det har jag försökt beskriva har och det finns vidare väl utvecklat i finanplanen.

Betydelsen av beredskapsarbeten

Jag får intrycket att Villy Bergström har missförstått en del av arbetsmarknadspolitiken, när han påstår att kommunala beredskapsarbeten är det enda sättet att klara arbetslösheten. Det har det inte varit på mycket länge. Vi har successivt, under 1980-talet, förskjutit tyngdpunkten bort från beredskapsarbeten ty vi har sett att denna form inte har varit speciellt lyckad. För ungdomar har vi en speciell form av åtgärder, av samma karaktär som beredskapsarbetena, nämligen inskolningsplatser för vilka kommunerna är arbetsgivare.

Problemet med beredskapsarbetena är svårigheten att få fram tillräckligt med platser hos kommunerna. Det finns också ett fackligt motstånd. Kommunal ställer inte gärna upp på åtgärder som innebär beredskapsarbeten för arbetslösa, när det pågår neddragningar och omställningar inom den kommunala sektorn. Därför är det bra att vara försiktig. Vi utesluter inte beredskapsarbeten även i framtiden men jag tror att man ska vara forsiktig och välja medel som är bra både på kort och lång sikt. Kritik har även framförts att beredskapsarbetena inte leder till några arbeten. Därför vill jag nu pröva mer aktiva och framåtriktade insatser, genom att satsa på utbildningen. Den har vi också mycket goda erfarenheter av.

Betydelsen av ett stabiliseringsavtal

Det är naturligtvis möjligt att i det oändliga diskutera om en uppläggning med stabiliseringsavtal har någon betydelse eller inte. Jag menar att betydelsen är stor. Förvantningarna om vad ett avtal ska innehålla, i form av prisklausuler, förtjänstutvecklingsgarantier etc, har radikalt pressats ned jämfört med för ett år sedan. Synsättet på arbetsmarknaden har radikalt förändrats. Detta är positivt och nu gäller det att inte släppa taget. I kväll har jag förstått att jag inte får någon hjälp av er for ni säger att avtalet inte har någon betydelse. Jag har precis motsatt uppfattning. Det är en oerhört betydelsefull opinionsbildning att alla vi som tycker det är angeläget att ta sig ur inflationens grepp

och återskapa tillväxten, ställer oss upp och säger det. Det finns alldeles för många ekonomer och journalister som under hösten har försökt döma ut stabiliseringsavtalet. Vi har kommit en bra bit på vägen trots alla dessa påståenden. Det är utomordentligt gladjande och vi ska klara av den sista biten också.

Villy Bergström var fundersam om stabiliseringsavtalet var en permanent lösning. Svaret är nej. Precis som Hans Tson Soderström var inne på ar det viktigt att ta ett stort grepp när man ska göra en nedväxling. Vill man åstadkomma strukturförändringar får man inte väja för dem. På ett så känsligt område som lönerna måste alla hjälpas åt. Det handlar om att undvika huggsexan. Det som har drivit upp lönerna är att ingen organisation vågar träffa ett avtal utan forsakringar om skydd mot prishöjningar. Vi har ett förhandlingssystem med centrala avtal, lokal förhandling, löneglidning och sist centrala kompensationsförhandlingar. Det är förödande för de fackliga organisationerna, arbetsgivarna, ekonomin som helhet och för de enskilda medlemmarnas ekonomi. Jag skulle uppskatta om även övriga debattorer här kunde förklara sig positiva till denna nedväxling. Ju mer ni talar om det meningslösa med åtgärderna, ju mer bidrar ni till att hålla inflationen och inflationsforvantningarna uppe. Ni har nu möjlighet att här ge ert bidrag till att skapa fasta normer mot inflation och för full sysselsättning.

Rolf Englund:

Under de senaste åren har det talats mycket om betydelsen av den ekonomiska politikens trovärdighet. Regeringens målsättning för inflationen anser jag vara trovärdig i den mån den motsvaras av en penningmängdsökning sju kvartal tidigare och i den mån den är konsistent med regeringens prognoser.

Som framgår av *Figur 6*, som jag även visade här för ett år sedan, indikerade penningmängdssiffrorna redan 1989 att inflationen under 1991 skulle bli i storleksordningen sex procent. Den svenska inflationstakten rensad för skatteomläggningen är väsentligt lägre än vad som på engelska numera kallas "Headline Inflation". Den underliggande svenska inflationstakten har beräknats till 6,8 procent i slutet av 1990. Detta är inte mycket högre än i omvärlden. Den senaste siffran i USA var t ex 6,1 procent. Västtyskland har dock endast hälften så hög inflation. Både penningmängdens utveckling och läget på arbetsmarknaden talar för att den svenska inflationen kommer att sjunka, Rehnberg-kommissionen förutan.

Betraffande tilltron till den svenska växelkurspolitiken vill jag erinra om att den privata räntebärande nettoskulden till utlandet den 30 juni 1990 var 473 miljarder, en ökning med mer än 200 miljarder på ett år. Är då 473 miljarder i privat utlandsskuld mycket eller litet? Jag håller just på med en bok om det svenska biståndet till u-länderna – *Bistånd med slagsida* – och råkade därvid på några uppgifter om Marshallhjälpen. Omräknat till dagens priser och växelkurser uppgick Marshallhjälpen till 382 miljarder svenska kronor. De privata lånestocken är således ca 100 miljarder större än Marshallhjälpen. Denna skuld kommer dessutom att öka varje år tills såväl vår bytesbalans som våra privata kapitalflöden av investeringskaraktär har bytt tecken och blivit positiva.

Nödvändigheten av att bibehålla och utöka lånestocken framtvingar en högre ränta i Sverige än i omvärlden. Kanske kan Riksbanken under en lång tid försvara kronan mot de ständigt återkommande devalveringsryktena genom en högräntepolitik som gynnar räntearbitragörerna, men vad händer om det går väl? Med väl menas här att den svenska inflationen sjunker till Tysklands nivå. En ny devalvering skulle då vara onödig. Man måste dock räkna med att en svensk nedgång i inflationstakten bara kan ske samti-

Figur 6 **Sambandet inflation–penningmängd i Sverige 1975–91.**

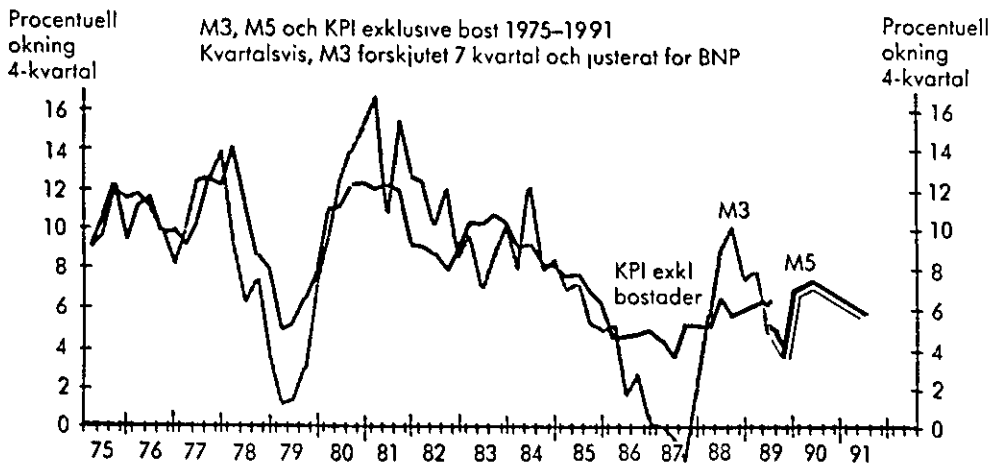

digt med en höjning av arbetslösheten och en radikal sänkning av företagsvinster och aktie- och fastighetsvärden. I ett sådant läge borde Riksbanken av inhemska skäl sänka räntan. Annars får villaägarna gå från hus och hem, en hemsk tanke för alla regeringar som vill bli omvalda.

Riksbanken kommer dock att ha svårt att sänka räntan och samtidigt få företagen att behålla sina utlandslån. Riksbanken har gjort ungefär som finansbolagen; finansierat lång utlåning med kort inlåning.

Min fråga till finansministern är hur han ser på motsättningen mellan det yttre kravet på höga räntor och det inhemska kravet på en räntesänkning, om och när den svenska inflationstakten sjunker.

Nils Lundgren:

Jag vill ta upp något litet om hur sysselsättningen påverkas av den politik som annonseras, inte bara i finansplanen utan även genom tidigare uttalanden och åtgärder. Det finns ett problem med Villy Bergströms beskrivning av att detta är ett brott mot tidigare politik. Ett vanligt fel i debatten är att man inte specificerar jämförelsesituationen. Man hävdar att med politik A kommer sysselsattningen att vara lägre under 1991 och 1992 än den annars skulle ha varit och att detta innebär att man mer eller mindre har givit upp den fulla sysselsättningspolitiken. Det är dock en orimlig infallsvinkel. För att få en rättvisande jämförelse måste man studera hur sysselsättningen ser ut varje år, under åtminstone ett årtionde – egentligen in i den oändliga framtiden – med politik A jämfört med en alternativ politik B. Min propå, även om den är svår att visa, är att det blir högre sysselsättning, lägre arbetslöshet, under 1990-talet med en stramare politik nu. Jag skulle gärna vilja höra Villy Bergströms kommentar till detta.

Det är värt att notera att Villy Bergström vill bekämpa prisstegringar och inflation med arbetslöshet. Han fördömer att vi endast har 1,3 procents öppen arbetslöshet. En så låg öppen arbetslöshet är orimlig för då ökar priserna för fort. Villy Bergström föreslår i detta läge åtgärder som får arbetslösheten att stiga till ca 2 eller 2,5 procent. De ytterligare 30 000 till 40 000 arbetslösa detta innebär, är det inte så synd om. Däremot är det väldigt synd om de ytterligare 50 000 som

kan tillkomma om man har en något högre ambitionsnivå för prisstabiliseringen. Detta är med andra ord endast gradfrågor. Frågan är inte om att överge en målsättning utan snarare om att göra det som för ekonomer är själva livsluften, nämligen att hitta en rimlig avvägning, priset eller alternativkostnaden mellan två olika förslag. Villy Bergströms kritik blir därmed inte speciellt tung. Ingen förespråkar att vi bedriver en tillräckligt expansiv politik för att totalt utradera den öppna arbetslösheten. Alla gör här en avvägning. Det är då svårt att tro att skillnaden mellan onda och goda, mellan borgerliga och socialdemokrater, eller mellan gamla fina gråsossar och moderna halvliberaler skulle gå vid 2,7 procents arbetslöshet de kommande åren.

Studerar vi problemet från social synpunkt är det troligt att arbetslöshetstalet egentligen är ganska ointressant. Det viktiga är i stället hur många som går arbetslösa under mycket långa perioder. Ett högt arbetslöshetstal en speciell vecka kan mycket väl vara ett gott tecken. Det kan peka på att strukturomvandlingen har skjutit fart och att tillväxten kommer att öka. De länder, öster om oss, som under en lång period upprätthöll ett arbetslöshetstal på 0 procent ligger rätt illa till. Man kan faktiskt säga att deras situation delvis beror på de låga arbetslöshetstalen. Vid 0 procents arbetslöshet får vi en mycket liten strukturomvandling.

Rehnberg-kommissionen tror jag egentligen inte på. Analogin till prisstopp och prisregleringar är uppenbar och det finns inga exempel på att dessa någonsin har lyckats. Vårt broderland i väster, som har gått igenom den typ av stålbad som vi nu är på väg in i, har haft lönelagar m m. Det är dock svårt att se att dessa har hjälpt. Arbetslosheten har ändå blivit hög.

En fråga som infinner sig, och som Villy Bergström redan har ställt, är om Rehnberg-kommissionen ska permanentas eller om det är en strikt engångsföreteelse i samband med nedväxlingen. Tyvärr hävdar alla finansministrar att vi är inne i ett historiskt ögonblick, att "detta är den sista devalveringen", att "detta är ett prisstopp för att kyla av men det är ingen normal politik" etc. Frågan är hur vi ska tolka dagsläget i dessa termer. Är detta ett historiskt ögonblick därför att vi nu ska med i EG och därför måste växla ned? Fryses lönerna med olika metoder, får det uppenbart vissa olyckliga effekter. Marknaden fryser sönder. Relativlönerna kan inte förändras så att marknaderna klareras på det sätt som ändå sker t o m på arbetsmarknaden. Om detta är en mycket tillfällig åtgärd under ett år kan den accepteras. Man hindrar då löntagarna att prissätta sig ur sina marknader, och antar att löntagarna efteråt säger att det var tur att de inte fick de höga löneökningarna för de inser att det skulle inte ha gått att höja lönerna på detta sätt. Stabiliseringsavtalet blir därmed inte en ersättning för äkta åtstramningspolitik utan en del i en åtstramningspolitik under en kort övergångstid. Man skulle hindra folk att handla fel därför att de, kanske med viss rätt, inte tror finansministrar som deklarerar att de tänker sätta ned foten. Ur detta perspektiv finns det en viss uppgift för Rehnberg-kommissionen även utifrån normalt ekonomiskt tänkande. Det viktiga är att kommissionen inte blir en ersättning för stram politik utan tvärtom möjliggör en stram politik till lägre sociala kostnader. I så fall tycker jag man står på ganska fast mark.

Finansministerns viktiga roll ar nu att klargöra om detta är ett inslag i den kommande politiken eller om det är nedväxlingsårets komplement.

Lars Jonung:

Villy Bergström började med en mycket spännande historisk exposé. Han hävdade att det främre parentestecknet för den svenska modellen med aktiv stabiliseringspolitik tog sin början 1933 med Ernst

Wigforss och att det bortre parentestecknet har satts i år av Allan Larsson när han begraver Ernst Wigforss.

Jag tror att det finns två fel med denna beskrivning. För det första var Ernst Wigforss snarast en SNS-ekonom än en Ernst Wigforss-ekonom under 1930-talet. Då var nämligen Knut Wicksells prisstabiliseringsnorm den övergripande normen för den ekonomiska politiken. Denna politik var mycket framgångsrik under 1930-talet. Vi fick stabila priser under hela hans period som finansminister, medan arbetslösheten låg närmare 10 procent. Så fort konjunkturpolitiken såg ut att hota prisstabiliseringen skar han ned de offentliga utgifterna. Vi får inte heller glömma att Ernst Wigforss under 1920-talet föreslog och var en stark anhängare av en fast växelkurs, en återgång till guldmyntfoten, vilken gav oss den högsta arbetslösheten vi någonsin har haft. Jag tror med andra ord att Allan Larsson, genom att studera historien, kan använda sig av Ernst Wigforss när han ska förklara för den socialdemokratiska riksdagsgruppen varför den svenska arbetslösheten stiger över 6 procent de närmaste åren, om han då fortfarande är finansminister.

Det andra felet med Villy Bergströms historiebeskrivning gäller det bortre parentestecknet. Jag tror att det är alldeles för optimistiskt att tro att vi nu övergår från ackommodation till en fastkurs-politik. Jag misstänker att när arbetslösheten stiger kraftigt, vilket alla väntar sig, kommer det politiska trycket mot en minoritetsregering under ett valår att bli mycket stor. Vi kan bara se vad som hände 1982. Regeringen försökte fullfölja sin politik men oppositionen krävde svängrum inte svångrem. Även om SNS-rapporterna har haft en mycket stor spridning inom Finansdepartementet är jag rädd att SNS-rapporterna inte har lästs i varje svenskt hem, i alla fall inte hos outsiders som kanske har andra tolkningar av de ekonomiska förloppen. Jag tror att det är utomordentligt farligt att tolka finansplanen som något annat än ett verbalt och möjligen intellektuellt trendbrott. När incitamenten förändras tror jag vi snabbt är tillbaka i 1980-talets politik.

Det finns faktiskt en annan typ av parentes som vi kan sätta med 1933 och Ernst Wigforss, och det gäller den typ av regleringspolitik som socialdemokratin införde. Den socialdemokratiska politiken började med kohandel, dvs jordbruksreglering, fortsatte 1935 bl a med förbud mot privata arbetsförmedlingar, fortsatte med hyresregleringar och hela den övriga regleringsapparaten under andra världskriget. Har har vi *kanske* sett någon typ av bortre parentestecken, i alla fall på det verbala planet. Jag hoppas att det snart kommer en faktisk avreglering för att korrigera Ernst Wigforss olyckliga regleringsarv som har varit en belastning ända sedan 1930-talet.

Kerstin Hessius:

Jag skulle vilja ställa en fråga till finansministern angående ett problem som inte har berörts så mycket i debatten, nämligen bytesbalansproblemet och sparandet i den svenska ekonomin. Konjunkturinstitutets prognoser pekar på att vi kommer att ha en utlandsskuld på 49 procent av BNP 1992. Det är en oroväckande utveckling. Budgetens skrivningar ar ganska svepande om bytesbalansunderskottet. Man betraktar underskottet som relativt ofarligt eftersom de stora räntebetalningarna har genererats av stora investeringar i utlandet. Förhoppningen är att dessa investeringar ska komma tillbaka. Frågan ar om de gor det. Det vet vi inget om.

Enligt min mening, bidrar faktiskt finansplanen till att öka bytesbalansunderskottet eftersom det, justerat for rena omfördelningar inom den offentliga sektorn, saknas narmare 20 miljarder i budgetens finansiering. Nar sparandet inom den konsoliderade offentliga sektorn minskar ökar bytesbalansunderskottet enligt

gängse teori. Staten drar in sammanlagt 10 miljarder från Domänverket och Televerket. Man lyfter av verksamheter som ska finansieras utanför statsbudgeten på tre miljarder. Man lyfter in en fond, sjukförsäkringsfonden i budgeten.

Det vore kanske intressant att knyta detta till bytesbalansproblemet och se hur staten kan bidra till att minska detta problem i framtiden. Jag undrar med andra ord hur finansministern förklarar dessa bokföringsmässiga omfördelningar inom den konsoliderade offentliga sektorn och det faktum att årets finansplan kan förvärra bytesbalansproblematiken. Kommer regeringen med kraftfulla åtgärder för att minska detta problem?

Hans Tson Söderström:

Först skulle jag vilja ge finansministern stöd på två punkter. Det första gäller utlandsskuld och bytesbalans. Det finns god anledning att ta så lätt på bytesbalansutvecklingen som finansplanen faktiskt gör. Det är inte något av våra allvarliga problem. De grundläggande problemen för Sveriges del är kostnadsutvecklingen och inflationen. Den svaga utvecklingen av bytesbalansen beror i mycket hög grad på finanstransaktioner. Svenska företag investerar i utlandet och finansierar detta med upptagandet av utländska lån. Även efter en revidering av bytesbalansstatistiken har vi fortfarande en asymmetri mellan dessa reala investeringar och den nominella upplåningen. Upplåningen tas upp till sitt reala värde till skillnad mot investeringarna. Studerar man hur stor del av bytesbalansunderskottet som består av denna typ av finanstransaktioner, framgår att den underliggande realekonomiska utvecklingen inte ar så allvarlig. Samma sak gäller utlandsskulden som i hög grad motsvaras av svenska reala tillgångar i utlandet.

Finansministern efterlyste några välvilliga ord från Villy Bergström och mig om Rehnberg-kommissionen. Det ska han få. Jag tror att processen fram till ett avtal, pratandet med alla parter fram och tillbaka, kan ha positiva effekter på förväntningsbildningen inom löntagarorganisationerna. Så långt är jag med. Huruvida det sedan blir ett avtal eller inte spelar, menar jag, ur denna synvinkel ingen roll. Vi får den kostnadutveckling som de underliggande realiteterna ändå kommer att ge, alldeles oavsett om det finns ett formellt avtal eller ej.

Däremot menar jag att själva avtalet *kan* få negativa effekter på lönebildningen i framtiden, precis av de skäl som jag angav tidigare. Det utgör en signal till marknaden för det första att regeringen inte riktigt tror att normerna ska fungera och styra förväntningsbildning och lönebildning i framtiden, och för det andra att parterna åter en gång slipper ta ansvaret för sina egna handlingar. Det kommer alltid någon fredsapostel från regeringskanslierna och ser till att allting ordnas till det bästa. Därför kan man som företrädare för arbetsgivare eller löntagare försöka roffa åt sig så mycket man kan. Därefter får fredsaposteln lösa problemet.

Det är farligt att, om och om igen, skicka den signalen till arbetsmarknadens parter. Dessutom låser ett centraliserat avtal lönerelationerna på arbetsmarknaden. Det är det sista vi behöver i dagens läge. Vi behöver mycket större löneflexibilitet. Att låsa löneutvecklingen för enskilda löntagare eller sektorer, vilket blir konsekvensen av stabiliseringsavtalet, är skadligt för arbetsmarknaden.

Jag håller med Allan Larsson om att vårt lönebildningssystem, med tre nivåer, är inflationsdrivande. Även om jag inte tror på lönebildningsteorier som säger att varje nivå behöver ett antal procents löneökningar och att man endast kan multiplicera med antalet nivåer för att få det totala nominella utfallet så är så många nivåer självklart inflationsdrivande. Den naturliga losningen är att avskaffa den centrala nivån och låta lönebildningen ske på en nivå dar individens kompetens och

ansvarstagande återspeglas i den lön som sätts. En permanent låg inflation i Sverige och en långsam kostnadsutveckling får vi först den dag när både löntagare och arbetsgivare ser återhållsamma löneökningar ligga i sitt egenintresse.

Villy Bergström:

Jag vill påpeka att det är klart att jag missförstod finansministern. Han ser naturligtvis också Rehnberg-kommissionen som en temporär åtgärd. Jag tror att den kan ha en viss effekt, inte bara genom att påverka förväntningsbildningen inom organisationerna, utan även genom att samla alla under en hatt. Därmed vet alla att ingen kommer undan när nominallöneokningarna glider nedåt. Detta är ett gammalt problem. Vår fragmentiserade arbetsmarknad har länge försvårat en nedväxling då alla har fruktat att någon skulle slippa undan och kunna sko sig. I den meningen kan denna centralisering i en nedvaxlingsfas bli betydelsefull. Jag noterar att Allan Larsson hävdar att detta inte ska vara ett inslag i lönebildningen i framtiden. Nu har han både från Hans Tson Söderström och mig hört att vi tror att Rehnberg-kommissionens arbete kan ha en betydelse.

Nils Lundgren polemiserar över att jag tycker att 1,3 procents arbetslöshet är för litet, men att en arbetslöshet på 4 à 5 procent är farligt. Ja, faktiskt är det så. Jag har uppfattningen att någonstans kring 2,5 procent har vi en jämvikt med en rimlig friktionsarbetslöshet, p g a omställning, arbetsbyten m m. När arbetslösheten kommer upp mot 4 à 5 procent förändras situationen. Då kanske vi har 6, 8 à 10 procents arbetslöshet i vissa län. Vissa svaga grupper, ungdomar, hemmafruar m fl får då mycket svårt att skaffa sig arbete. Vi vet, precis som Hans Tson Söderström beskrev, att själva inströmningen i arbetsloshet ofta inte ökar. Ökningen kommer i stället till stånd då arbetslöshetstiderna förlängs vilket lätt resulterar i ett permanent arbetslöshetstillstånd för vissa individer. Dessa får svårt att komma tillbaka till arbetsmarknaden. De europeiska erfarenheterna visar också övertygande att när arbetslosheten väl har stigit är det mycket svårt att få ned den igen.

Vi ser t ex hur ekonomin i Norge tar fart men hur svårt det är att få ned arbetslösheten. Den tycks permanentas kring 4 à 5 procent. Denna utveckling skrämmer mig. Kolleger inom arbetsmarknadsforskningen varnar för att låta den öppna arbetslösheten stiga med kraftigt förlängda arbetslöshetstider som följd. Risken är då stor att man slår ut en grupp från arbetsmarknaden. Därmed upphor också den lönedämpande effekten som var målet med den högre öppna arbetslösheten.

Jag påpekade i början av mitt inlägg att vi hade en omläggning av politiken i början av 1930-talet och att denna politik nu tycks overges. I sin kritik av min beskrivning lyfter Lars Jonung fram Ernst Wigforss 1920-tals modeller. Gud bevare mig för att Allan Larsson skulle använda sig av dem och anvanda en arbetslöshet på 25–30 procent för att återvända till en guldmyntfot med gamla pariteter. Det nya som kom i början på 1930-talet var att staten skulle ha ett aktivt ansvar för sysselsättningen och stabilisera ekonomin. Lars Jonung har visserligen rätt i att det inte blev så mycket av denna politik, av olika skäl – den nya politiken motte enorma politiska restriktioner, vi fick en byggnadsarbetarstrejk mitt i den kraftigaste satsningen etc. Egentligen var det mer en fråga om en intellektuell revolution än en revolution för praktisk politik före 1945. Enligt min mening upplever vi litet av samma intellektuella revolution i finansplanen och i den ekonomiska politiken nu. Långsamt framgår att man släpper ansvaret för den fulla sysselsättningen och låter prisstabilisering bli det överordnade målet. Min prognos är att Sverige kommer att få en rejäl arbetslöshet.

Allan Larsson:

Jag ska börja med att svara på frågan om statsbudgeten förstärker våra bytesbalansproblem eller ej. Det är riktigt att vi har gjort rätt stora ingrepp för att få en balanserad budget. Det är ingrepp i storleksordningen 30 miljarder varav drygt hälften är besparingar. Vi har också krävt ökad affärsmässighet av affärsverken, t ex okade elleveranser. Vidare gör vi om Televerket, vilket kommer att innebära vissa besparingar. Det är i huvudsak engångstörbattringar och det var också Kerstin Hessius poäng. Vi har mycket noggrant redovisat det underliggande saldot – ett minus på ca 15 miljarder.

Om detta var ett strukturellt underskott skulle det normalt ge en del sömnlösa nätter. 1991-1992 har vi dock en del extraordinära poster. På inkomstsidan har vi bl a att staten under 1992, till kommunerna, ska betala ut skattemedlen baserade på 1990 års löner, vilket betyder extra stora utbetalningar till kommunerna och i sin tur gör inkomsterna för staten i motsvarande mån mindre. Detta förändras 1993 och 1994. Denna effekt motsvarar ca hälften av det underliggande saldot.

Bostadsfinansieringen har vidare lyfts ut ur statsbudgeten, vilket inte skapar något reformutrymme men har en påverkan på det långsiktiga utgiftstrycket. Vidare har vi genomfört förändringar i sjukförsäkringen och sänkningar av ohalsotalet som medför besparingar. Det finns en rad poster som är betydelsefulla i bedömningen av det underliggande saldot. Jag kan försäkra att jag sover gott om nätterna. Det är inget som oroar mig.

Stabiliseringsavtalet

Stabiliseringsavtalet har karaktären av en strukturell förändring och är ingenting som ska återkomma. Under avtalets löptid måste parterna själva ta ansvaret for att hitta nya former for lönebildningen. Jag tror att när inflationstakten har sjunkit och vi ser att löneökningarna inte bara ger luft i lönekuvertet, ar det få som vill gå tillbaka till det gamla systemet. Vem vill återigen uppleva den utveckling vi har haft under ett antal år, med tioprocentiga lönestegringar och någon enstaka procents reallöneförbättring? Medlemmarna kommer att begära av sina organisationer att forhandlingssystemet fungerar battre, med mindre av huggsexa och med mer av ordning och reda på arbetsmarknaden.

Får jag avsluta med att dra fram poängen med den ekonomiska politik vi har presenterat. I en del av kommentarerna har jag litet svårt att känna igen mig. Vi har ett övergripande ekonomiskt problem – en kostnadsutveckling som slår undan ett stort antal arbetstillfällen. Vi har i grunden en sund och stark ekonomi och ett starkt naringsliv som har investerat väl och är finansiellt starkt. Vi kommer att stå oss gott i konkurrensen med omvärlden men vi har ett problem med kostnaderna.

Det måste attackeras över ett brett fält. Det gäller finanspolitiken, att statens verksamhet inte får blåsas upp och driva upp kostnaderna, att kommunerna verksamhet måste anpassas till dagens situation och att lonerna måste anpassa sig till den nya situationen. Detta är de nödvändiga och viktiga delarna i paketet för att bryta utvecklingen. Vi genomför åtgärder på alla dessa områden. Det innebär bl a en svångrem på den statliga administrationen och en återhållsam nominell löneutveckling.

Samtidigt har vi skapat utrymme for stora och viktiga satsningar. Vi har släppt loss näringslivets investeringsfonder. Detta har samma karaktär som när Wigforss inforde fria avskrivningar 1938. Vi satsar mycket kraftfullt på utbyggnad av infrastruktur, genom en signal om nya stora investeringar framöver. Dessa investeringar är betydelsefulla för landets ekonomi som helhet och för att näringslivet ska kunna komma ut på Europamarknaden med varor och tjänster. Vi satsar kraftigt på utbildningen, både inom gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen och högskolan.

Jag tror Villy Bergström ska försoka komma ur sitt traumatiska tillstånd att se allting som dåliga nedskarningar. Socialdemokratiska regeringars politik har alltid kännetecknats, precis som nu, av kraftiga satsningar. Socialdemokratiska finansministrar har haft förmågan att hålla tillbaka på vissa områden, att se till helheten, och att satsa på det som är viktigt och långsiktigt. Finansplanen beskriver en politik för tillväxten och för sysselsättningen.

Nils Lundgren:

Därmed ber jag att få tacka finansministern och de övriga debattdeltagarna, speciellt Villy Bergström och Hans Tson Söderström, för en bra debatt.